

'היום שאחרי המלחמה בעזה' - צוות חשיבה

מכון מיתוים וקרן ברל כצנלסון הקימו צוות חשיבה משותף, המתמקד בניסוח המלצות לדרג המדיני ולקהילה הבינלאומית בכל הקשור לתכלית המדינית של המערכה הצבאית בעזה, והדגשת הצעדים שיש לנקוט כדי להשיג הסדר מדיני יציב, אשר ימנע היגררות הרסנית של ישראל לכיבוש והתנחלות מחודשת ברצועת עזה. הצוות מורכב ממומחים ומומחיות בתחום הישראלי-פלסטיני המגיעים מדיסציפלינות שונות, ממכוני מחקר, מהאקדמיה ומארגוני החברה האזרחית, ונפגש פעמיים בשבוע לדון ולהעמיק בהיבטים השונים של המערכה בעזה, והדרך אל "היום שאחרי".

תובנות השבוע השני למלחמה בעזה

אוקטובר 2023

בשבוע השני הצוות התמקד בהצעות לכינון מסגרת להסדר מדיני בינלאומי-אזורי רחב. נבחנו שלושה שלבים: מצב הסיום הצבאי, שלב המעבר, והמסגרת המדינית הרחבה. בנוסף, הצוות ניתח את שלב הביניים - האתגרים וההזדמנויות של הצבת כוחות בינלאומיים ו/או ממדינות ערב בעזה, ושל שלטון פלסטיני שיהווה אלטרנטיבה לחמאס.

שלב הביניים ותרחישי הסיום

בדיון נדונה המורכבות של 'בינאום' עזה, והוצפו אתגרים מגוונים סביב הצבת כוח זר (בינלאומי, בין-ערבי) ש'יטול מישראל את המושכות':

- הסתייגות מובנית של ישראל מנוכחות בינלאומית שתשליך על חופש הפעולה הצבאי.
- ספקות לגבי נכונות ארה"ב לשאת באחריות ולשלוח כוחות, לאחר ניסיונותיה המרים בעיראק ובאפגניסטן.
- אינטרסים מנוגדים בקרב מדינות ערב בנושא הפלסטיני, ואי נכונות ליטול אחריות על הפלסטינים במקום ישראל.

פערי ידע בהתכוננות ליום שאחרי

- **שינוי בתפיסת הביטחון של ישראל:** לאורך שנים, תפיסת הביטחון הישראלית נקטה בגישה המקדשת תלות ביטחונית עצמית אל מול האיומים מסביבה (על בסיס העיקרון 'עם לבדד ישכון'). עם זאת, ההתמודדות הכושלת מול התגרענות איראן והתעצמות שלוחותיה הן רק חלק מהדוגמאות הבולטות לליקויים בתפיסה זו. לפיכך, ישראל חייבת להוסיף רגל מדינית, ולפתח תפיסת ביטחון המעניקה מקום לשיתופי פעולה והסדרים, ולקידום קואליציות אזוריות ובינלאומיות, כדי להתמודד באפקטיביות עם איומים מורכבים, כמו האיום הפלסטיני והאיראני.
- **בחירות בזירה הפלסטינית:** הנושא הוצע כמהלך אפשרי במסגרת קידום היעד המדיני. בניגוד לטעויות שנעשו בעבר (2007), ראוי לבחון כיום (בשיתוף פעולה עם ארה"ב) הצבת תנאים מראש שיאפשרו להשפיע על תוצאות הבחירות. למשל, לאסור באופן מוחלט הצבת מועמדים (לנשיאות, למועצה המחוקקת, ולרשויות המקומיות) מטעם חמאס, הג'יהאד האסלאמי, או כל גוף אחר שאינו מכיר בזכות קיומה של ישראל.
- **משמעויות של 'הכרעה והפלת שלטון':** ישראל הציבה כיעד אסטרטגי את הפלת שלטון חמאס. בתגובה, האמריקאים הזהירו את ישראל מפני 'מודלים' דומים שהביאו אותם להתבוסס עיראק ואפגניסטן. לכן, מומלץ להימנע מחיסול כל אופציה לבנייה ושיקום עתידי (כפי שהאמריקאים עשו בעיראק מול הסונים). בהקשר זה, עלתה שאלת עתידה של הפקידות הפלסטינית ששירתה את ממשלת חמאס בעזה.
- **הרחבת ההכרה האמריקאית והבינלאומית במדינה פלסטינית:** מהלך זה הוצע כמהלך מרכזי בדרך אל ה'יום שאחרי', כאקט של קביעת עבודות בשטח. הכרזה שכזו עשויה לקדם את הצדדים ליישום פתרון 'שתי המדינות', להעמיד ב"צל" את כוונות הסיפוח ולהעניק כלים נוספים להיאבק בו, ולהעמיק את המחויבות הבינלאומית לפתרון מדיני.

מסרים: לשיח פוליטי-ציבורי בישראל

- **ההכרח ביעד מדיני למלחמה:** העובדה שממשלת ישראל לא מגדירה יעד מדיני למלחמה היא בגדר מחדל! יעד מדיני הוא נקודת פתיחה הכרחית לכל מהלך צבאי. בהקשר זה, ברור כיום שאף גורם (פלסטיני או זר) לא יירתם למהלך חיובי ללא יעד מדיני ברור ומוגדר, על בסיס חזון 'שתי המדינות'.

- **גישה ריאליסטית בשיח הציבורי (ביטחון, אינטרסים):** השיח בציבור הישראלי כעת מגוון, ונע בין חששות קיומיים עמוקים לבין חיפוש דרכים חדשות לביטחון ארוך טווח. הציבור הישראלי פתוח לצעדים שהיו עד עתה פחות פופולריים. סקר 'יוזמת ז'נבה' (מחזק סקרים של 'מיתוים') מצביע על **אחוזי תמיכה גבוהים (80-70 אחוז) בהחזרת הרשות הפלסטינית לעזה**, כתחליף לכיבוש ארוך טווח על-ידי ישראל. נושא אינטרס הביטחון חייב להיות מרכזי בשיח על קידום של יעד מדיני והסדר מדיני.
- **מלחמת נרטיבים** בין הימין למרכז-שמאל מתרחשת כבר כעת. יש לנצל את עמדת המגננה בה מצוי הימין, ולקדם שיח על הצורך בפתרונות צבאיים ומדיניים שיביאו ל'ביטחון עמוק'.
- **חשיפת הרציונל מאחורי גישת ניהול הסכסוך:** השיקול המרכזי שהוביל את ראש הממשלה נתניהו לעודד ולטפח את החמאס הוא מניעת קידום הסדר מדיני. תמיכת ממשלת ישראל הנוכחית בחמאס (אשר ראתה בו "נכס") נבעה, בראש ובראשונה, מכך שבניגוד לרשות הפלסטינית הוא אינו תובע הסדר מדיני. למעשה, נתניהו הקריב את אינטרס הביטחון למען 'שקט' פוליטי.

היעד המדיני

במהלך הדיון הוצע יעד מדיני לבחינה:

הסדר מדיני-אזורי יציב, המבוסס על פתרון שתי המדינות, ועל ברית הגנה אזורית, בהובלת ארה"ב ובמעורבות בין-ערבית.

היעד יהפוך ל'מקור הסמכות' לכלל הצדדים בפתח 'היום שאחרי'. זאת, לאור ההבנה שאף גורם זר (בינלאומי, ערבי או פלסטיני) לא יישא באחריות על רצועת עזה ב'שלב המעבר' ללא אופק מדיני ברור המתייחס למדינה פלסטינית בשתי הגזרות. זאת, ברוח דברי הנשיא בידן, מנהיגי מדינות ערב, ואבו מאזן.

- **מדינה פלסטינית:** עבור גוש המרכז-שמאל, פתרון שתי המדינות הוא החלופה המרכזית שתאפשר לישראל להיות מדינה בטוחה, דמוקרטית ויהודית. אף על פי כן, עקב דעת הקהל בישראל ו/או אתגרים ביישום הפתרון המוצע, התפתחו חלופות אחרות, המציעות להגדיר יעד של 'היפרדות' או לחילופין של 'פדרציה'/'קונפדרציה', שימומשו בעזרת מעורבותן של מדינות האזור.
- **מדינה פלסטינית והביטחון:** בשנת 2014, בעקבות בקשה אמריקאית, נערכה עבודת מטה רב-זרועית, בהובלתו של האלוף נמרוד שפר (ראש אג"ת), שמטרתה הייתה לבחון כיצד הקמה

של מדינה פלסטינית תשפיע על המסוגלות והיכולות הביטחוניות של צה"ל. מסקנת צה"ל הייתה שהוא יוכל להגן על מדינת ישראל ולספק ביטחון בתרחיש של מדינה פלסטינית. עם זאת, מסקנות העבודה נדחו על-ידי הדרג המדיני.

- **דעת הקהל בישראל:** תהיה זו החמצה היסטורית וטעות קשה להיגרר אחר דעת קהל, ולהימנע מלעצב אותה ולהציב אג'נדה עדכנית שתהווה חלופה ראויה לגישת 'ניהול הסכסוך' של נתניהו. גישה זו לא ירדה עדיין מהפרק, הואיל וישנם גורמים בממשלה ובמערכת הביטחון המעוניינים לשוב לסטטוס-קוו של ה-6 באוקטובר.
- **קואליציית הגנה אזורית:** על רקע מאפייני האיום האיראני, גוברים הקולות לקדם שיתוף פעולה הגנתי אזורי ("תם עידן ביטחון כחול-לבן"). מולם, ישנם קולות המתנגדים, על רקע החשש מפני מחויבות לשליחת כוחות צה"ל להגנה על מדינות אחרות (זוהי גם עמדת מערכת הביטחון בישראל).

מהלכים מוצעים לקידום היעד המדיני

- **הרשות הפלסטינית כאלטרנטיבה יחידה לחמאס:** הימין מקדם קמפיין לפיו 'כל הפלסטינים רעים' ('נאצים'). חשוב להטמיע את ההבחנה בין חמאס (טרור והתנגדות להסדר) לרשות הפלסטינית (הסדר והתנגדות לטרור) ולסייע בחיזוקה כבר כעת, לא להמתין ל'יום שאחרי'.
- **הוקעת 'מפעל' ההתנחלויות:** המלחמה המחישה לא רק את הנטל הצבאי, המדיני והערכי שיוצרות ההתנחלויות, אלא גם את הנזק האדיר לביטחון ישראל. צריך להטמיע את הזיקה בין ההתנחלויות לעליית החמאס ולהתעצמות האיום האיראני.
- **שליח אמריקאי:** שיגור שליח בכיר מטעם הנשיא בידן (בדומה לשליח מיטשל מטעם הנשיא אובמה, 2009) ימחיש את המחויבות האמריקאית לקידום פתרון שתי המדינות.
- **מסגרת בינלאומית חדשה:** ה'קוורטט' שהיה אמור להוביל ליישום 'מפת הדרכים' (2003) נחלש ונעלם. על רקע ה'סדר הגלובלי' המתהווה (רוסיה ב-'ציר הרשע') הומלץ להקים מסגרת בין-מדינתית חדשה, המבוססת על קואליציה אמריקאית-אירופית-ערבית, שתפקח על יישום 'מפת דרכים' אזורית לקידום היעד המדיני.
- **התארגנות החברה האזרחית:** הודגש תפקידה של החברה האזרחית בפיתוח וקידום תפיסות הביטחון המעודכנת ותמונת 'היום שאחרי'. על ארגוני החברה האזרחית השונים לשתף פעולה, לאגד כוחות, על מנת לייצר שפה משותפת וסדר-יום מגובש לאורו ניתן לפעול לקידום היעדים המדיניים.

מעורבות בינ"ל בשלב הביניים

הוצגו שתי דוגמאות לכוח רב-לאומי. הכוח האמריקאי-צרפתי בלבנון (1983) שסיים את תפקידו לאחר פיגועי תופת טראומטיים בביירות; וכוח נאט"ו (IFOR) שיישם בהצלחה את 'הסכם דייטון' בבוסניה והרצגובינה (1995). עלו מספר מסקנות רלוונטיות מניתוח שני המודלים:

- חשיבות עליונה להגדרה ברורה של המנדט ושל היעד המדיני הסופי.
- מניעת מצב בו הכוח הבינלאומי נכפה על האוכלוסייה המקומית.
- מניעת מצב בו המדינה ה"מזמינה" את הכוח (ישראל) מעצבת לבדה את תפקידיו.
- כוח המורכב ממגוון מדינות, ללא אינטרסים מנוגדים.